

הספרות בעידן אריכות הימים

לכתוב ולשכתב את המצב שוב ושוב זאת האפשרות היחידה לשוב ולהיות ברגע עצמו. הכלים הטכנולוגיים העתידיים רק יעצימו את זה.

ל
אן אנחנו הולכים? כן, אנחנו יודעים מאין הגענו (היום שבו נרשמנו לאותה רשת חברתית), אבל לאן אנחנו הולכים? ובכלל, יש לאן ללכת? כלומר, אדם עם לייק, מה יש לו בחייו? הוא קם בבוקר, ובוקר בו לא קם; הוא מדשדש אל הטלפון, ושם הטלפון יזכיר לו שהוא לא פתח לשיתוף. לפני כן, נלך לאחור, לאחת מהתבניות שקשורות בתורת הריאיון.

"מה יהיה כתוב על המצבה שלך?" זו אחת מהשאלות שנשאלות מדי פעם בשאלוני "תעודת זהות" בעיתונים. הנשאל – אישיות מפורסמת – עונה את תשובתו, והאדם הקורא, קורא. זהו תפקידו של האדם הקורא: לקרוא. לאחר מכן, האדם הקורא מדפדף. אולם לפני כן, לפני דפדוף הדף, באותה שנייה מלוחכת, האדם הקורא שואל את עצמו, כמעין סימולציה היפר-תשובתית, מה הוא עצמו היה עונה על שאלה זאת. כלומר, "מה יהיה כתוב על המצבה שלי?"

התשובות הניבטות מהעיתון מחולקות בדרך-כלל לשני ז'אנרים: תשובה הומוריסטית/אירונית, ותשובה "מהלב". את העונים תשובה אירונית נעזוב, כי אין סוף לאירוניה המתכנסת בתוך עצמה. אולם, אלה העונים "תשובה מהלב", גם הם מתחלקים לשני ז'אנרים: חסרי המודעות העצמית (שהרי כל מאווייהם מכונסים במשפט אחד), והפשוטים במפגיע. בתוך כך, מתקיימת תחרות פנימית לא מודעת גם בין שני ז'אנרים אלה, שכן שניהם מקטרגים אחד את השני בלי ידיעתם; חסרי המודעות העצמית והפשוטים כריאקציה, דינם זהה: אף אחד לא רוצה למות, ובעיקר אף אחד לא יכול להגיד דבר טוב על עצמו בלי הנלווית לכך ("שחצנות"), אלא רק לפני מותו או בהקשר של מותו. ומהו שאלון תעודת זהות אם לא אפשרות להגיד דבר-מה טוב על עצמך?

אבל אם יגיד האדם זאת על עצמו, הרי שלא חיכה למקומו ומיהר לעשות זאת בעצמו לפני האחרים (המוות הוא "המקום" שבו האדם "אומר" על עצמו דברים, אך זהו פרדוקס), ומשהו שלא מחכה למקומו הוא משהו שנלקח לפני הסוף עוד בזמן האמירה, לפני הישורת המכובדת. וצריך מישהו אחר שיגיד, ואין. לכן, שניות לפני המוות (דפדוף הדף לכתבה הבאה), האדם יגיד זאת על עצמו. המוות הופך למוות בחיים. האדם החי, חי עם אמירתו על עצמו דרך סימולציית מותו. הנה לכם תהליך כתיבה שכולו קריאה.

כל זה מקשר אותנו לאוטוביוגרפיה העצמית בזמן החיים. כלומר, מה שהאדם מספר לעצמו בעודו בחיים. הרי אין אפשרות אחרת לדבר על המוות העצמי מלבד אפשרות זאת; כן, האמנות מאובזרת בשירים עצמיים-עתידיים על ערש דווי, בציורים על לוויית עצמיות-עתידיות, וכו', אבל מה עם האדם הרגיל? ילדים כממשיכי דרך "לא נחשבים", כי הם שייכים לעתיד, והם, עם כל הכבוד, לא האדם עצמו, אלא רק בצלמו.

בכלים הטכניים של היום, האדם קודם מת (עדכון הפיד האחרון) ולאחר מכן נולד (תאריך ההרשמה שלו למדיה החברתית). זהו שינוי בתפיסת החיים. כלומר, בהסתכלות על תהליך החיים. משם, תפיסת ההווה – כלומר הגדרתו – תשתנה. נכון, ה"הווה" לא יוכל להשתנות לעולם, הוא החוק החזק ביותר מלבד המוות, אבל אם תשתנה הגדרת ה"מהו הווה" – והיא תשתנה, בדיוק כמו הגדרת "תא משפחתי" – הרי שהוא יוכל להיות מושג. נאמר זאת בפופוליזם: ההווה של מחר הוא לא ההווה שהיה בעבר.

לא יהיה נכון לומר שהדור של היום לא חווה את הרגע משום שהוא כל היום בטלפון. לא. יותר מאשר בכל תקופה אחרת, הדור הנוכחי דווקא הכי קרוב לגעת בהווה. תיעוד ההווה בעודו קורה, הוא ניסיון לתפוס את ההווה בצורה הכי מזוקקת שלו. "הווה מושלם מתמשך". דמיינו מישהו שמצליח לראות את הפרופיל הפיזי שלו במראה; הוא מסתכל ישירות על עצמו, מסתובב לפרופיל, ואז שוב חוזר להסתכל ישירות. תנועתו מהירה כל כך שהוא יספיק לראות את עצמו בפרופיל שהיה לא מכבר (או כמו שמוחמד עלי אמר פעם: "אני כל כך מהיר, שאתמול כאשר כיביתי את האור, הגעתי למיטה לפני שהחדר החשיך"). זוהי מטאפורה לתפיסת ההווה. לא רק למהירות. הרבה פעמים מאשימים את האדם הכותב שהוא לא נמצא בסיטואציה, אלא כותב אותה; זוהי טעות. לכתוב ולשכתב את המצב שוב ושוב זאת האפשרות היחידה לשוב ולהיות ברגע עצמו. בעוד האחרים היו ברגע והנה הוא נלקח מהם, האדם הכותב חי אותו שוב ושוב. הווה מושלם מתמשך. הכלים הטכנולוגיים העתידיים רק יעצימו את זה.

זכורים לי ויכוחים עצמיים בראשית ימי הטלפון הסלולרי על השאלה אם להכניס את המילה "פלאפון" לסיפורים או לשירים שלי; זה נראה לי חדשני מדי, צורם בעיניים. גם בקריאה: הרגשה שמישהו רוצה להנחיל בכוח הווייה עכשווית. הנה המצב ההפוך, מצב משיל ובעיקר כזה שמשנה מציאות ואת הספרות. הנה כמה דוגמאות:

1. תנועת יד לבקשת פתיחת חלון המכונית מהנהג המקביל: הווייז ביטל זאת, וגם הכפתורים החשמליים (תנועת גוף).

2. "נפל לו האסימון": אין כבר אסימונים ולכן גם הדימוי להבנה נעלם כליל (אמרות פה).
 3. מטופל שמספר לפסיכולוג שלו על חלום שקשור – נניח – בבקבוקי פלסטיק: המודעות למיחזור שקיימת היום יכולה לשייך את החלום הזה למשהו שקשור בהרגשת מיחזור בחייו, כלומר לניתוח חדש על ספת הפסיכולוג לעומת חלום שהיה מנותח אחרת פעם (רטרוספקטיביות).

ואת כל זה אתם יודעים. אבל האם תפקידה של הספרות הוא לנוע בהתאם לשינויי החיים? כלומר האם אנחנו חיים בתקופה שבה, אם בסיפור תהיה מטאפורה לא עדכנית, ידופדף הסיפור במהרה כי הוא "פייק ניוז"? ייתכן שהספרות תהיה כמו סרטונים שנחתכו כדי לשרת משהו, ייתכן – וזה הדבר העצוב ביותר – שהכותבים הסגנוניים ייכנעו, ורק כותבים עלילתיים-במפגיע יישארו. ובכן, אין לי תשובה לכך אלא רק סיום עלילתי מתבקש: "ואז הם חיו באושר ואושר".

ובכל זאת, לאן כל זה הולך? האם שינויים טכנולוגיים שבתוך הנושא הגדול (כלומר, לא המצאת הטלפון, אלא הווטסאפ; לא האינטרנט, אלא יוטיוב; לא הסיגריה, אלא הסיגריה האלקטרונית, וכן הלאה), הם מה שנותר לנו?

מותו של האדם הנוכחי הוא בין היתר אי היכולת להמציא משהו שלא קשור לנושא שמעליו. המצאה חדשה. ואנחנו שם. תאמרו, בסדר, אלכסנדר גרהם בל המציא את הטלפון (נושא) שהוא דרך אחרת לתקשורת בין אנשים (הנושא הכולל). אבל אנחנו יודעים שלא כך הדבר. הטלפון – וכמוהו המכוננית, האינטרנט וכו' – היו המצאה חדשה, נקייה. האדם הוא יצור סקרן, וסקרנות משמעה לחפש, כקורא וכאדם חי. אבל אם כבר אין מה לחפש, כנראה – ואני אומר את זה בזהירות – שנישאר עם עולם שמתחבק עם עצמו ועם הקיים. כלומר, מהדהד ומתהדהד רק עם עצמו, וביחס אל עצמו. נשארה הרטרוספקטיבה, ויותר מכך: הרטרוספקטיבה העצמית.

אם כולנו מהלכים ברשתות החברתיות בתוך תערוכה עצמית שבה אנחנו מציגים את עבודת האמנות שלנו (החיים), כותבים את היח"צ, את הכיתוב שלצד עבודת האמנות, מתייגים בגוף שלישי את עצמנו (וזה הכי גרוע: "אודי שרבני בספר חדש" וכו'), הרי שאנחנו גם המבקרים וגם המארחים. האישור היחיד לקיומנו הוא הלייק של האחר על מה שעשינו. נכון, זה לא דבר חדש, אבל – שימו לב – עוד מעט גם זה ייעלם.

אם אני רואה נכון את הדברים, הרי שגם זה – אישור לקיום על ידי לייק ו/או מספר צפיות – ייעלם, והאדם יהפוך עצמאי יותר ותלוי פחות באחרים. אבל לא במובן הטוב של המילה; האדם עתיד להיות ישות סכיזופרנית שלא תלויה באחרים לקיומו, כי הוא כל האנשים שבתוכו. לא רחוק היום והרשתות החברתיות יהיו, למרבה האירוניה, רשת חברתית אחת שקיימת רק בראשו של האדם, מעין חבר דמיוני. אם האדם עושה את סך פעולותיו למען האחר, אבל בשביל עצמו (אתם מכירים את זה: הוא לא אוכל בהנאה, אלא מצלם אוכל כדי שיראו שהוא אוכל בהנאה), הרי שהוא הולך לכיוון אחד: הוא עצמו בלבד. האדם בעתיד כבר לא יצטרך אחרים לשם אשורו. האדם יהיה יותר עצמאי, כביכול, אבל סגור בתוך עצמו באוטיסטיות (מטאפורית ולא מטאפורית) שלו. לאו דווקא בגלל כשל תקשורת שנובע מהסתגרות מסכית, אלא בגלל הגדרת ההווה.

אם ההגדרה ל"מפורסם" השתנתה עם הזמן (מפורסם יכול להיות מפורסם רק כי הוא מפורסם), הרי שבאותה מידה, השיח בנוגע ל"מיהו סופר" / "משורר" יבוטל כליל. בעתיד, האדם לא יצטרך לכתוב ולו מילה אחת כדי להיות סופר ומשורר. הוא חי בראשו. ומבחינתו הוא (יהיה) סופר ומשורר. והוא, בסימולציות שלו, מגיב לעצמו.

הפייק ניוז שמתקיים כרגע כדבר תקשורתי שבו האדם מחליט מה מקצועו ללא אסמכתאות (אם זה כתוב בקו"ח זה נכון), יהפוך להיות פייק ניוז נפשי; האדם לא יצטרך אנשים אחרים לשם היותו, והדיון אם הוא סופר כלל לא יתקיים. הפיזיות של ספר, כמוצר מודפס או אלקטרוני, גם היא לא תהיה רלוונטית: הוא הוציא ספר בראשו. הרי בראשו יש רשת חברתית אישית דמיונית, שהוא העוקב והנעקב היחיד בה. יצירת האמנות בעידן השעתוק הסכיזופרני.

וכאן אנחנו נכנסים לרשת הגדולה, הלא היא פייסבוק. פייסבוק זה כבר "של זקנים". הנוער בו לו, אבל מה יהיה בעתידו? הוא יישכח כמו מייספייס, קפה דה מארקר, אתר חבר'ה? כן. למה? כי שלא כמו מכשור שיכול לחזור כרטרו או "קטע" (נניח כמו ווקמן, טלפון ישן, ואפילו ביגוד), דינו של הממשק הוא מוות. רק שימוש שונה בו יגרום לו להמשיך לחיות. כלומר, לא מה שהיצרן התכוון אליו.

לפני שנגיע למה שיהיה – להערכתי – עם הספר הגדול, הפייסבוק, בואו נבין מה קרה בעולם לא מזמן: אימא מדרום קוריאא פגשה את בתה המתה באמצעות טכנולוגיה מתקדמת. רק המגע היה חסר. הילדה דיברה אליה, והאימא ענתה ובכתה. כלומר, המוות בגרסתו "הישנה" (זיכרונות) לא יתקיים יותר, כי הזיכרונות יהיו נוכחים בהווה. גם שכחת קול המת (הדבר, בה"א הידיעה, שמעיד על מוות באופן סופי; אם הקול מת, הכול מת), גם היא תיעלם. קול המת ילווה אותנו ויילך איתנו לקניות עם ההולוגרמה שלו. גם הפסיכולוגיה תשתנה. והפייסבוק? הפייסבוק יברח מהמוות האינטרנטי על ידי השימוש במוות, כלומר שימוש אחר מזה שהיצרן התכוון אליו; הוא יהפוך לאתר להנצחת מתים, שבהם מוזנים לתוך בוט המת שפתו, שיריו, תגובותיו. נוכל להתכתב איתו על כל דבר, ואם נגלול לאחור, נראה את תאריך לידתו, הלא הוא תאריך הרשמתו לרשת החברתית, מתבוק (Deadbook), מהמוות אל הלידה.

אז מה זה בעצם אומר על האדם הכותב בעידן אריכות הימים? תוחלת החיים, שעד לא מזמן הפכה באופן אירוני לחישוב עוצמה (איך) ולא לתוחלת (כמה), תחזור אל ה"כמה". כמה כתבת ולא איך. אותה דמות אמיל או'אריית (רומן גארי) שלא מוציאה את הספר שלה כי היא עדיין חיה ויש לה עוד על מה לכתוב, הופכת רלוונטית בעידן של היום; הכתיבה (החיים, כלומר ההווה) מתקיימת תוך כדי חיים. כמעט שאין מבט המסתכל לאחור. ומעל כל זה, תוחלת החיים עולה. אלה הממצאים; אנשים חיים יותר מבעבר.

"זקן/זקנה" בעברית זה לא רק שם תואר, אלא גם שם עצם. ואם שם עצם מגיע אל מילה, דינה של המילה גרוע ביותר כי היא חזות הכול והיא אינה נתונה לפרשנויות, ומשם אין לאן ללכת כי הדברים הוגדרו, נחתמו. זקן הוא זקן וזקן הוא זקן. וגם אם יש הבדל בין זקן לזקן (בריא אל מול חולה), הרי שזקן נמזג לקבוצה. ומשם הופך משקולת חברתית שמעיקה על הסביבה. מצב סטאטי נצרך.

והנה, האדם מאריך ימים. "שבעים זה החמישים החדש", וכו'. אבל מלבד אפשרויות

שעוזרות לאדם להאריך חיים (חידושים רפואיים ותפיסות רוחניות), קורה שהדברים המתווספים הם בתוך האדם. כלומר, לא במקומו, לא תמורתו, ולא כמדיום המחליף מדיום אחר, לא כעזר. פשוט עוד שנים בחיים.

האדם של היום חי יותר ויותר, ולכן המוות – סגנונו, צורתו הפיזית ובעיקר זיכרון הנותרים בחיים אל מול המת – משתנה גם הוא. על זה צריך לתת את הדעת. המוות המאוחר מרחף מעל, שכן בסופם של החיים ישנו מוות, אך סגנון המוות, כאמור, ישתנה גם הוא בהתאם. תוחלת החיים שמתארכת גורמת למוות קשה יותר, להתמודדות עם אנשים חלשים יותר, כפופים ועייפים יותר. מותו של האדם בעידן אריכות הימים הוא מוות אכזרי יותר, מדדה יותר, מתבוסס יותר. האדם נשפך לתוך גופו ביתר שאת, כי הוא זקן יותר במותו. גוף של אדם בן שבעים ("הזקן הישן"), עומד אחרת אל מול המוות לעומת גוף של אדם בן תשעים ("הזקן החדש"). יש בידינו פתרונות אינספור לדברים רבים, אך הגוף רוצה להיות תמים. כלומר, לבצע את מה שהוכתב לו: התכלות. ומכאן אל האדם הכותב בעידן אריכות הימים; עוד ספרים על זיקנה שתופסת הווה, כי יש יותר חיים. אחרים.